

ЗАТВЕРДЖУЮ

директор ГО "ПЛАТФОРМА ОСВІТИ"

О.О. Ставіцька

22.10.2022 р.

ТИПОВА ПРОГРАМА **підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Історія як** **інструмент формування цінностей та критичного аналізу»**

Розробник(и): ФОП Фоміна Тетяна Андріївна ЄДРПОУ 2173608966

Рецензент(и): Фізична особа підприємець Т.А. Фоміна

Термін дії програми: з 2025 до 2030 року

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність типової програми – Вивчення історії допомагає учням зрозуміти сучасність. Вчитель має навчити аналізувати події без упереджень, розпізнавати пропаганду та цінувати свободу.

Цільова група: Вчителі історії, правознавства, суспільних дисциплін.

Обсяг (тривалість): Загальний обсяг підвищення кваліфікації за цією програмою в межах одного освітнього циклу становить від 2 до 30 годин (0,06–1 кредит ЄКТС) та визначається індивідуально залежно від кількості обраних слухачем освітніх компонентів (тем). Слухач може проходити програму повторно, обираючи нові теми. У кожному випадку у сертифікаті зазначається фактично пройдений обсяг годин та тематика навчання.

Особливості реалізації програми – Програма має модульну структуру та реалізується у вигляді окремих освітніх циклів. У межах одного освітнього циклу слухач обирає одну або кілька тем відповідно до власних освітніх потреб. Кожна тема є логічно завершеним освітнім компонентом та може реалізовуватися автономно. Підсумковий обсяг підвищення кваліфікації в межах одного циклу формується шляхом накопичення обраних тем і становить від 2 до 30 годин. Слухач може проходити програму повторно, обираючи нові теми. За результатами кожного освітнього циклу видається окремий документ про підвищення кваліфікації із зазначенням фактично пройдених годин та тематики навчання.

Форма (форми) підвищення кваліфікації: дистанційна

Мета підвищення кваліфікації – Зміцнення професійних компетенцій вчителів щодо патріотичного та громадянського виховання.

Завдання підвищення кваліфікації:

- Методика висвітлення складних сторінок історії
- Опанування цифрових інструментів для візуалізації минулого
- Розвиток навичок критичного аналізу медіаповідомлень
- Формування в учнів почуття національної гідності

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

- історична компетентність
- аналітичне мислення
- громадянська грамотність
- інформаційна стійкість

Очікувані результати підвищення кваліфікації: Вчителі навчатимуться

залучати учнів до активного вивчення минулого, сформують у них здатність об'єктивно оцінювати події та виховуватимуть свідомих громадян.

Оцінювання результатів підвищення кваліфікації - Оцінювання здійснюється на основі виконання рекомендованих практичних та самостійних завдань, участі в проєктній діяльності, тестування або підсумкової роботи відповідно до програми.

Документ про підсумки підвищення кваліфікації - Сертифікат або свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка із зазначенням теми, обсягу годин та кредитів ЄКТС відповідно до вимог законодавства

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Навчально-тематичний план відображає перелік можливих курсів (тем), що реалізуються в межах програми. Проходження всіх тем, наведених у плані, не є обов'язковим. Кожна тема є окремим освітнім компонентом і може реалізовуватися автономно.

№	Назва теми	Лекції, год	Самостійна робота, год (мін.-макс.)	Усього, год (мін.-макс.)
1	Google Forms. Інструкція повноцінного уроку.	1	1-29	2-30
2	Робимо урок цікавим. Лайфхаки	1	1-29	2-30
3	Як створити захоплюючий урок: Canva, Crello, WordArt, YouTube.	1	1-29	2-30
4	Критичне мислення учнів на уроках історії України	1	1-29	2-30
5	Інфомедійна грамотність. Компетентнісне навчання НУШ на уроках історії	1	1-29	2-30
6	Формування загальнолюдських цінностей учнів у контексті уроку «Вступ до історії України та громадянської освіти» в 5 класах НУШ.	1	1-29	2-30
7	П'ять великих викликів/відповідей для сучасного громадянина: ідентичність, пам'ять, культурна спадщина, деколонізація, пограниччя.	1	1-29	2-30
8	Застосування dogme/unplugged teaching під час викладання історії	1	1-29	2-30
9	Розкриття повного потенціалу освіти: організація якісного освітнього процесу за допомогою Google.	1	1-29	2-30
10	Візуалізація на уроках історії. Практичні кейси.	1	1-29	2-30
11	Історія в картинках: методи та прийоми візуалізації для вивчення історичних подій	1	1-29	2-30
12	Виховні можливості шкільного курсу історії.	1	1-29	2-30
13	Формування національної ідентичності через історичні події: Як створити уроки, які виховують патріотизм	1	1-29	2-30
14	Історична модель/макет в НУШ: дослідження минулого через технології та міжгалузеві проєкти	1	1-29	2-30
15	Історична спадщина та культура: Як виховувати ціннісне ставлення до минулого через міжгалузеві проєкти.	1	1-29	2-30

№	Назва теми	Лекції, год	Самостійна робота, год (мін.-макс.)	Усього, год (мін.-макс.)
16	'Освітній апгрейд': історія без крейди та нудьги	1	1-29	2-30
17	Інтерактивна історія: як зробити кожен урок мандрівкою у часі.	1	1-29	2-30
18	Від фактів до skills: створюємо компетентнісно орієнтовані завдання з історії	1	1-29	2-30
19	Інтегрована історія: як поєднати минуле, сучасність і життєві навички учнів.	1	1-29	2-30
20	Як "оживити" урок історії: джерела, дискусії, кейси та дослідницькі завдання у 9 класах НУШ	1	1-29	2-30

3. ЗМІСТ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ

Тема 1. Google Forms. Інструкція повноцінного уроку.

Ключові питання теми: Базові можливості Google Forms відомі практично кожному педагогу анкетування та опитування. Однак даний ресурс має значно ширший функціонал, який рідко використовується для організації освітнього процесу. Продemonструємо один із способів проведення уроку за допомогою Google Forms.

Тема 2. Робимо урок цікавим. Лайфхаки

Ключові питання теми: 1. Як створити ментальну карту за допомогою застосунків: онлайн і офлайн 2. Якісний візуальний контент для вчителя 3. Гайд: що? навіщо? як? на прикладі історії або громадянської освіти

Тема 3. Як створити захоплюючий урок: Canva, Crello, WordArt, YouTube.

Ключові питання теми: З кожним роком стає все важче концентрувати увагу учнів на уроці, оскільки в них переважає кліпове мислення. Яскрава картинка та невелике за обсяг навчальне відео допомагають зловити увагу школярів та скерувати її у правильний напрямок. Це вдалий прийом демонстрації, завдяки якому реалізується наочний метод.

Тема 4. Критичне мислення учнів на уроках історії України

Ключові питання теми: Обговоримо кейси для вчителів історії щодо власних висловлювань учнів з різних тем

Тема 5. Інфомедійна грамотність. Компетентнісне навчання НУШ на уроках історії

Ключові питання теми: Інформаційна грамотність. Вміння шукати інформацію, робота з джерелами. Факти і судження. Особливості Інтернет-пошуку інформації онлайн енциклопедії, бази наукових публікацій, бібліотеки, сайти рефератів, тощо. Явище «інформаційного кокону». Критичне сприйняття інформації

Тема 6. Формування загальнолюдських цінностей учнів у контексті уроку «Вступ до історії України та громадянської освіти» в 5 класах НУШ.

Ключові питання теми: Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» 95 модельним навчальним програмам для базової середньої освіти, у змісті яких реалізуються концептуальні засади нового Державного стандарту базової середньої освіти. У зв'язку із цим, актуальності набуває питання

впровадження нових інтегрованих курсів у 5-х класах Нової української школи. Одним з таких курсів є 'Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти' для 5 класу НУШ. Курс має на меті реалізувати ідею поєднання національної і всесвітньої історії, складових громадянської освіти в єдине ціле, щоб показати місце України у глобальному світі, розкрити сам процес її інтеграції до світового співтовариства, характеризувати тотожність, нерозривність, взаємовплив ключових соціальних, політичних, економічних та культурних процесів в Україні та Європі; сприяти формуванню в учнів та учениць толерантності, загальнолюдських цінностей на засадах патріотизму й гідності, поваги до прав і свобод людини та визнання цінності верховенства права. Про особливості впровадження курсу в освітній процес та його перспективи і буде програма виступу

Тема 7. П'ять великих викликів/відповідей для сучасного громадянина: ідентичність, пам'ять, культурна спадщина, деколонізація, пограниччя.

Ключові питання теми: Базовим принципом тренінгу є розуміння історії як науки, що вивчає минуле з огляду його присутності в теперішньому і можливого впливу на майбутнє. Говоритимемо про важливість історії та її практичність у житті: Як історія може бути корисною? Яка користь від історії?

Тема 8. Застосування dogme/unplugged teaching під час викладання історії

Ключові питання теми: Воєнний стан вніс зміни у класичний навчально-виховний процес, зробивши його мінливим, позбавленим стабільності, стовідсоткового ресурсного забезпечення та систематичності. В умовах невизначеності викладач будь-якої дисципліни відчуває потребу в забезпеченні учнів, насамперед, ресурсами для навчання. Dogme/unplugged teaching дозволяє варіювати ресурси й способи подачі матеріалу відповідно до актуальних запитів.

Тема 9. Розкриття повного потенціалу освіти: організація якісного освітнього процесу за допомогою Google.

Ключові питання теми: Під час пандемії та війни сучасна освіта зіткнулась із проблемою організації дистанційного та змішаного навчання, організацією синхронного та асинхронного дистанційного навчання, проблемою освітян були вибір платформи та недостатня обізнаність з їх використання. Про переваги та плюси платформ для дистанційного навчання

Тема 10. Візуалізація на уроках історії. Практичні кейси.

Ключові питання теми: Сучасні умови диктують нам нові ідеї, вимоги та особливості до проведення освітнього процесу. В ході програми познайомимось з новими, і пригадаємо дієві застосунки, платформи для роботи на уроках історії.

Тема 11. Історія в картинках: методи та прийоми візуалізації для вивчення історичних подій

Ключові питання теми: Сучасні умови диктують нам нові ідеї, вимоги та особливості до проведення освітнього процесу. В ході програми познайомимось з новими, і пригадаємо дієві застосунки, платформи для роботи на уроках історії.

Тема 12. Виховні можливості шкільного курсу історії.

Ключові питання теми: Проблема формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму стає особливо актуальною в наш час. У зв'язку з загрозою денационалізації та втрати державної незалежності виникає необхідність переосмислення національного самоусвідомлення та впровадження системних заходів для підвищення патріотичного

виховання молоді. У сучасних умовах модернізації змісту освіти важливе місце відводиться уроку – основній формі організації навчання. Для того, щоб він був якісним та ефективним, важливо врахувати сучасні підходи, визначені Концепцією Нової української школи, вибирати засоби й методичні прийоми для кожної його частини, новітні технології викладання історії. В умовах сучасних зовнішніх викликів саме виховному компоненту відводиться лівова частка розкриття історичних подій та явищ в історії людства. Поєднання інтерактивних методів та технологій навчання на уроках історії зумовили відступ від чіткої структури комбінованого уроку та появи нестандартних нетрадиційних уроків, в яких виховному аспекту відводиться відповідне місце, яке реалізує загальну концепцію національно-патріотичного виховання.

Тема 13. Формування національної ідентичності через історичні події: Як створити уроки, які виховують патріотизм

Ключові питання теми: Проблема формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму стає особливо актуальною в наш час. У зв'язку з загрозою денаціоналізації та втрати державної незалежності виникає необхідність переосмислення національного самоусвідомлення та впровадження системних заходів для підвищення патріотичного виховання молоді. У сучасних умовах модернізації змісту освіти важливе місце відводиться уроку – основній формі організації навчання. Для того, щоб він був якісним та ефективним, важливо врахувати сучасні підходи, визначені Концепцією Нової української школи, вибирати засоби й методичні прийоми для кожної його частини, новітні технології викладання історії. В умовах сучасних зовнішніх викликів саме виховному компоненту відводиться лівова частка розкриття історичних подій та явищ в історії людства. Поєднання інтерактивних методів та технологій навчання на уроках історії зумовили відступ від чіткої структури комбінованого уроку та появи нестандартних нетрадиційних уроків, в яких виховному аспекту відводиться відповідне місце, яке реалізує загальну концепцію національно-патріотичного виховання.

Тема 14. Історична модель/макет в НУШ: дослідження минулого через технології та міжгалузеві проєкти

Ключові питання теми: важливим є формування в учнів ціннісного ставлення до історії та культурної спадщини, виховувати повагу до різних історичних наративів та активізація інтересу до пізнання через практичні завдання

Тема 15. Історична спадщина та культура: Як виховувати ціннісне ставлення до минулого через міжгалузеві проєкти.

Ключові питання теми: важливим є формування в учнів ціннісного ставлення до історії та культурної спадщини, виховувати повагу до різних історичних наративів та активізація інтересу до пізнання через практичні завдання

Тема 16. 'Освітній апгрейд': історія без крейди та нудьги

Ключові питання теми: Розглядаються сучасні технології викладання історії: інтерактивні платформи, візуальні та ігрові формати, сторітелінг, міжпредметна інтеграція та методи розвитку критичного мислення учнів у межах громадянської та історичної освітньої галузей.

Тема 17. Інтерактивна історія: як зробити кожен урок мандрівкою у часі.

Ключові питання теми: Розглядаються сучасні технології викладання історії: інтерактивні платформи, візуальні та ігрові формати, сторітелінг, міжпредметна інтеграція та методи розвитку критичного мислення учнів у межах громадянської та історичної освітньої галузей.

Тема 18. Від фактів до skills: створюємо компетентісно

орієнтовані завдання з історії

Ключові питання теми: продемонструвати практики трансформації історичних матеріалів у життєві, аналітичні та творчі завдання; розглянути моделі міжпредметної інтеграції; презентувати власні кейс-уроки та швидкі прийоми для 'прокачки' уроків

Тема 19. Інтегрована історія: як поєднати минуле, сучасність і життєві навички учнів.

Ключові питання теми: продемонструвати практики трансформації історичних матеріалів у життєві, аналітичні та творчі завдання; розглянути моделі міжпредметної інтеграції; презентувати власні кейс-уроки та швидкі прийоми для 'прокачки' уроків

Тема 20. Як "оживити" урок історії: джерела, дискусії, кейси та дослідницькі завдання у 9 класах НУШ

Ключові питання теми: Сучасний урок історії в 9 класі НУШ потребує переходу від репродуктивного засвоєння фактів до формування ключових компетентностей через активну діяльність учнів. Разом з тим важливо зберегти баланс між змістовністю історії та ефективними методиками, які реально працюють у звичайному класі. Програма виступу побудована так, щоб надати вчителям чіткий алгоритм підготовки до навчального року: від аналізу модельної програми та корекції робочого плану до створення банку діяльнісних завдань і зміни системи оцінювання, а головне — допомогти кожному педагогові побачити, як зробити урок історії місцем справжнього дослідження, а не просто трансляції знань.

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи:

1. Закон України Про вищу освіту
2. Закон України Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій
3. Закон України Про дошкільну освіту
4. Закон України Про загальну середню освіту
5. Закон України Про інноваційну діяльність
6. Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність
7. Закон України Про наукову і науково-технічну експертизу
8. Закон України Про освіту
9. Закон України Про позашкільну освіту
10. Закон України Про професійно-технічну освіту
11. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні
12. Національна доктрина розвитку освіти
13. Положення про державний вищий навчальний заклад
14. Положення про дистанційне навчання
15. Положення про інститути післядипломної педагогічної освіти
16. Положення про організацію навчального процесу
17. Постанова кабінету міністрів України від 28.03.2002 № 379 Про затвердження Державної програми "Вчитель"

Основна література:

1. Андрющенко Т.К. Розвиток рефлексивної компетентності педагога: теорія і практика. Наук.-метод. посібник. Черкаси : КНЗ «ЧОІПОП ЧОР», 2022. 72 с.
2. Андрющенко Т.К. Самореалізація педагогів у процесі підготовки до формування здоров'язбережувальної компетентності особистості.

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. № 7 (25). С. 370–376.

3. Бех І. Д. Рефлексія у духовному «Я» особистості. Рідна школа. 2011. С. 9-14.
4. Богомолець О. В. та ін. Екстрена медична допомога (догоспітальні протоколи) : посібник / за ред. Богомолець О.В., Рошніна Г.Г. Київ : Юстон, 2016. 211 с. : іл.
5. Воронова С. В. Коуч-технологія для директора школи. Управління школою. 2018. №31-33. С. 80-94.
6. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. № 3. 2008. С. 23-30.
7. Гусак В.М. Нові ролі педагога у контексті реформ сучасної української школи. Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ: матеріали наук.-практич. конф. URL: <http://conf.zippo.net.ua/?p=79>
8. Даниленко Л.І. Світочі української науки: життя та наукова діяльність: метод. посібник /Л.І. Даниленко, І.Ю. Гогайзель, Л.І. Гнед та ін. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2018. 104 с.
9. Джежелей О., Коваленко О. Вчуся читати. Навч-розвив. пос. для дітей Частина 1. Харків: Ранок, 2001. 144 с.
10. Євтух М. Б., Черкашина Т. В. Педагогічна система самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення : підручник. Черкаси : Видав. Чабаненко Ю. А., 2017. 348 с.
11. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення викладання, оцінювання. URL: <https://lenvit.ucoz.ua/ZER.pdf>
12. Ілліна О. В. Проблема вмінь, необхідних для організаторської діяльності вчителя, в історії педагогічної думки. Вісник Житомирського державного педагогічного університету. 2018. № 24. С. 63-66.
13. Керівництво з проведення інтерв'їв та суперв'їзій / автор-упорядник Т. Артеменко. Черкаси, КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2021. 42 с. URL: <https://cutt.ly/dEUkz1u>
14. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження КМУ від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
15. Линьов К. Концепція розвитку закладу освіти: з чого починати (част. 1). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WMLcW77tyM> .
16. Мартинець Л. А. Управління професійним розвитком учителів : навч.-метод. посіб. / Л. А. Мартинець. - Вінниця : ДонНУ, 2016. - 87 с. Внутрішня система забезпечення якості освітньої діяльності: стандарти та рекомендації. - URL : <https://cutt.lv/prnvgjh>
17. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. Постметодика, 2010. № (6)97.С. 2-15.
18. Нова українська школа : український правопису системі формування орфографічної компетентності в учнів початкової школи із застосуванням правил українського правопису : навчально-методичний посібник. / Н. Воскресенська, М.Коновалова, І. Літвінова, О.Якименко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 160 с.
19. Нові вимоги до компетентностей керівників шкіл в Україні : посіб. для слухачів закладів післядипломної освіти, керівників закладів загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проектами» / О. М. Отич, Л. К. Задорожна, З. В. Рябова, Л. М. Оліфіра та ін.; за заг. ред. О. М. Отич, Л. К. О. де Фонтана; НАПН України, УВУПО, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», КВЗЗСО «Одес. акад. неперв. освіти», КультурКонтакт Австрія. Київ, 2018. 74 с.
20. Освітнє лідерство : від теорії до практики : монографія / За наук. рсд. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронне видання]. - Київ ; Кривий Ріг : вид. Р. А. Козлова, 2021. -296 с.
21. Петрушкевич О. Ненасильницьке спілкуванняу школі – міф чи

реальність? URL: <https://bit.ly/3EWB2eB>

22. Петрушкевич О. Ненасильницьке спілкування у школі – це міф чи реальність? URL: <https://bit.ly/3EWB2eB>
23. Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій : Постанова КМУ від 26.01.2015 р. № 18.
24. Про деякі питання організації надання професійної підтримки та допомоги педагогічним працівникам (здійснення супервізії) у сфері загальної середньої освіти : Наказ МОН від 20.09.2024 №1349. URL: <https://bit.ly/4gz4fh2>
25. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова КМУ від 09.01.2014 №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text>
26. Рай М. Компас цінностей. Уроки 101 країни про цілі, лідерство і життя. Yakaboo Publishing, 2021. 368 с.
27. Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: моногр. [Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, О.Ю. Хартман, Л.І. Соловйова, О.І. Федорчук, Л.Д. Токарева]; за ред. Т.О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 222 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/722164/>
28. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10.11.2020 за №1111/35394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>
29. Смагіна Т. М. Зміщення акцентів з hard skills на soft skills в підвищенні професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону: збірник матеріалів конференції. Житомир, 2017. С. 21-29.
30. Стадніченко О. О. Роман Василя Шкляра «Чорний Ворон»: історична та художня правда. Вісник Запорізького національного університету. №2. 2010. С. 307-312.
31. Топузов О.М. Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія. Київ : Інститут педагогіки : Педагогічна думка, 2021. 160 с.
32. Управлінське лідерство : виклики сьогодення : колективна монографія ; за заг. ред. В. В. Толкованова. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. 600 с.
33. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі: навч.-метод. посіб. / О.І. Пометун. Київ, 2020. 104 с.
34. Фінанси : збірник тестових завдань. І. І. Біломістна. Харків : ХІБС УБС НБУ, 2010. 64 с.
35. Хобзей Павло. Директор школи має вести колектив до змін. Освіта.ua. URL: <http://osvita.ua/school/reform/55280/>
36. Цифрова трансформація освіти і науки [Електронний ресурс] : сайт. URL: <https://bit.ly/3iZgvyS>
37. Цуркан Т. Г., Красій Н. Б. Шлях до успіху особистості – через проблемне навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 10 (54). С. 313-318.
38. Шрамченко О., Рибалко П. Фізкультурно-оздоровча робота в закладах дошкільної освіти: практичні поради. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 7 (81). URL: <https://pedscience.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2019/01/17.pdf>
39. Штомпка П. Доверие в эпоху глобализации. Социальная политика и социология. 2006. № 4. С. 8-15.
40. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. URL: <https://bit.ly/3HjoQoF>
41. Heick.T. The Characteristics of a Highly Effective Learning Environment. URL: <http://surl.li/eakxu>
42. Pynoos Robert S. & Nader Kathi (1988). Psychological first aid and treatment approach to children exposed to community violence: Research implications. Journal of Traumatic Stress, volume 1, pages 445–473.

Додаткова література:

1. Андросчук І., Ворон О. Формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в умовах післядипломної освіти. Нова педагогічна думка: наук.-метод. журн. Рівне, 2016. № 2 (86) С. 13-16.
2. Волківська Д. А. Сучасні підходи до визначення лідерства. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 45-47.
3. Кремень В. Г. Світ знання : людина, наука, освіта. Київ : Знання України, 2016. 87 с.
4. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН України від 06.06.2022 № 527 (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 23.06.2022 №586). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
5. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 15, ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text>
6. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000. №1841-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст. 393. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
7. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. Молодь і ринок, 2012. № 12. С. 136-139.
8. Шість цеглинок методичний посібник / упор. О. Рома – The LEGO Foundation, 2018. 35с. URL: <https://cutt.ly/b0zhk4l>
9. Яхно Т. Конфліктологія та теорія переговорів. Київ., 2019. 168 с.
10. DLL 10: DaF für Jugendliche: Deutsch als Fremdsprache.Klett Sprachen GmbH, 2016. 199 s.